

'סברי, אם כן מירתח קא רתח, חדא טרפה תרתי מיבעיא?!' – אבל להפך, אם ישאלוהו צלע אחת – לא ירתח על כך שפשוט להם שבשתים היא טרפה – כי מדרך השואל לשאול תחילה על אחת ואח"כ ישאל על שתיים, אבל כששואל תחילה על שתיים – משמע שבאחת פשוט לו. (תורת חיים. ורש"י ותוס' פרשו באופן אחר).

(ע"ב) 'דרוסת חתול ניץ ונמייה – עד שתינקב לחלל' – מרש"י מבואר שאין בהם דין 'דרוסה' אלא הרי זה כשאר קוץ המנקב. ואולם מלשון הרמב"ם (שחיטה ה) והרי"ף נראה שיש בהם דריסה, (וכדויק לשון הברייתא 'דרוסת חתול...') – ולא אמרו 'חתול... אין להם דריסה), אלא שאין דריסתם ממיתה רק כאשר נקבו בחלל. וגם אותם אברים שאינם מטריפים בנקב, כטחול כבד וכליה – אם נקבו ע"י דריסה הרי היא 'דרוסה'. (עפ"י ראשונים כאן; תשב"ץ ח"ב קמט. וכן משמע מלשון הטור – תורת חיים).

דף נג

'ארי שנכנס לבין השוורים ונמצא צפורן בגבו של אחד מהן... איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי – אוקי מילתא אחזקה... אמר אמימר: הלכתא חוששין לספק דרוסה' – מכאן למד הרשב"א (לעיל ט, וכ"ה שיטת ר"י) שכל ספק-טרפות להחמיר. ואולם התוס' (מג: ד"ה קסבר; יבמות ל:) סוברים שספק טרפה לקולא, כיון שסתם בהמה עומדת בחזקת התר עד שיוודע להפך, אלא כאן אין הספק שקול, לפי שיש יותר לתלות בדריסת ארי מתחיבת צפורן שבכותל.

ויש מי שבאר טעם אחר; כיון שידענו שנכנס ארי, שוב יצאה הבהמה מחזקת התר, שכבר עלולה ומזומנת להידרס, וכעין ריאה שנימוקה, שחוששין שמא נימוקו הסמפונות ואין מעמידים על החזקה, לפי שכבר החלה הריעותא. (עפ"י זכר יצחק יג,ג. וראה עוד במחלוקת הפוסקים בספק-טרפה – במובא לעיל מט.) לרמב"ם (שחיטה ה,ג) שיטה אחרת בענין; לדבריו יש חילוק בין שאר טרפות שהן מותרות בספק לפי שאינן מפורשת בתורה, ובין דרוסה, שכיון שמפורשת בכתוב – ספיקה חמור (להלכה דקיימא לן כשמואל שחוששים לספק דרוסה). והראשונים תמחו על כך, שאין להקל בספק בדבר שהוא הלכה-למשה-מסיני, אלא דין תורה הוא, שספקו להחמיר. (ע' רמב"ן בהשגותיו לספר המצוות, שורש ראשון ושני; שו"ת הריב"ש קסג. וע"ע בדברי הרמב"ם שם, במצוה קפא, שהאוכל מבשר טרפה לוקה מכת מרדות. וע"ע תשב"ץ ח"א פז; דברי אמת – 'בענין לאוין' עט ע"ג).

וב'מגיד משנה' באר דברי הרמב"ם, שודאי בספק הרגיל אין להקל בשאר טרפות יותר מדרוסה, שהלכה-למשה-מסיני ספקה להחמיר כמו שאר ספקא-דאוריתא, אלא כוונת הרמב"ם בספק שמן הדין יש לתלות בהתר, כגון ריאה שנמצא בה נקב לאחר שחיטה, שיש לתלות במשמוש יד הטבח (מט.) – בכגון זה מחמירים בדריסה, שאע"פ שיש לתלות בצפורן שבכותל – החמירו חכמים לענין דריסה היות והיא מפורשת בכתוב. וע"ע בחדושי הנצי"ב כאן.

– משמע, דוקא כשנמצאת צפורן, אבל הכניסה לבדה אינה אוסרת את השוורים. ונחלקו הרשב"א והר"ן בטעמו של דבר; דעת הר"ן שזה רק לדעת רב הסובר ספק דרוסה – מותר, אבל לשמואל – חוששים אף בכניסת הדורס ללא מציאת צפורן. ועוד, מדובר כאן בששותקים, ולכן ללא צפורן אין חוששים, כמו שמבואר בסמוך, שלא חששו אלא כשהם צווחים.

ודעת הרשב"א, אפילו לשמואל אין לאסור מצד הכניסה לבדה, כיון שרק המיעוט דורסים. (ע' בזה בחזו"א ג,ו).

'איהו קא מעואי ואינהו מקרקרן - בעותי קא מבעתי אהדידי' - רש"י ועוד מפרשים, שגם הוא מתבהל מהם. ומלשון הרמב"ם (שחיטה ה,יא) נראה שמפרש שכיון שגם הוא משמיע קולו, יש לתלות שקרקורם נובע מבהלת נהמתו, ולא מפני שדרס. רק כאשר הוא שותק והם מקרקרים מוכח שדרס בהם.

(ע"ב) 'בקוץ - עד שתינקב לחלל, בדרוסה - משיאדים בשר כנגד בני מעיים' - יש מפרשים (דלא כפרש"י) 'בקוץ עד שתינקב לחלל' - כלומר, בכל אברים שהנקב פוסל בהם, אם נתחב שם קוץ ולא הגיע לחלל, שלא פילש מעבר לעבר - אינו מטריף, ואין אומרים שסופו לנקב כדרך שאומרים בדרוסה, שאפילו רק האדים הבשר, חוששים. ולפירוש זה אין ראייה לדין שהוציאו הפוסקים (יו"ד נא) מפרש"י, שמחט או קוץ שנתחבו מבחוץ לחלל הגוף - טרפה. (בכור שור עפ"י ראשונים. ע"ע בית הלוי ח"ב סוסי"א כא).

ליקוטים מפוסקים אחרונים

ספק דרוסה

להלכה חוששים לספק דרוסה, כפי שפסק אמימר. (אם החשש לספק דרוסה הוא מהתורה או מדרבנן - אין הדבר מוסכם. ע' ש"ך נ סק"א; פרי מגדים במ"ז סקי"ד; חזון איש ו,ב ג; יביע אומר ח"ח יו"ד ה, אותיות ב ו). ודוקא כשודאי נכנס למקום העופות, והוא שותק והם מקרקרים, אבל יושב ביניהם והוא שותק, או הוא והם משמיעים קול צווחה - מותרים. ואם ראינו שקפץ עליהם כדרך הדורסים, (ואפילו לא ראינו זאת אלא שנמצאת צפורן על גבי אחד מהם), אפילו כולם שותקים - אסורים. (שו"ע נו,יא יד) יש אומרים שחתולים שלנו בני תרבות הם, ולכן אם נכנס חתול ללול ולא ראינו שהכה או פצע, אפילו הוא שותק והם צווחים - מותר. (עפ"י שו"ע שם ה. ואם ראינו שהכה שלא בדרך רדיפה - עט"ז וש"ך שם. וע"ש באחרונים שדנו אודות אפרוחים צעירים).

אין ידוע אם שתקו או צווחו, הדורס או העופות - השו"ע (יב) הביא להתיר, והרמ"א הביא דעה האוסרת וכתב שיש לחוש לה. ואולם בהפסד מרובה יש להקל. (ש"ך עפ"י אפי רברבי).

חתך ראשו של אחד מהם, והוא הדין כשהרגו ללא קטיעת ראש (ש"ך סקכ"ה ועוד) - אין חוששים לדריסת אחרים, אלא תולים שכבר שקטה חמתו. קטע ראשם של שנים או יותר - הש"ך (סקכ"ה, עפ"י איסור והתר' ועוד) אוסר, והט"ז (עפ"י משאת בנימין) מתיר. (וכן דעת הצמח צדק, הפר"ח והחת"ס - נו. והחזו"א ו,ג ד) חולק על טעמו. וע"ע דעות האחרונים בזה בשו"ת יבי"א ח"ח יו"ד ג,ג).

אם מלבד מה שהרג, גם דרס (או פצע. ט"ז) אחרים - חוששים לדריסת השאר, שהרי ראינו שלא נח מרוגזו. (רמ"א נו,ט - עפ"י או"ה). וכתב הש"ך (סקכ"ח), שאפילו לא ראינו מתי דרס, ואפשר שדרס קודם להריגה, ושמא אחר שהרג נח מרוגזו - אעפ"כ אסור. ויש מפקפקין בזה. (מטה יהונתן; חזון איש - יו"ד ו. וכתב שם להקל בהפסד מרובה. ואולם בשו"ת שבט הלוי ח"ו קא) נקט להלכה כדברי הש"ך, ומשמע שם לכאורה שאף במקום הפסד מרובה אין לסמוך להתיר. ולא הביא מדברי החזו"א).

פצע או דרס ולא הרג – חוששים שמא דרס עוד, (ובאופן זה אסור אפילו כולם שותקים, שהרי ראינו שתבנתו לא הועילה, וכנ"ל). (שו"ע שם ט)

זה שאמרנו שאם הרג אחד, אין חוששים לאחרים – דוקא במקום פתוח, אבל בכגון לול שאי אפשר לדורס להכנס כולו פנימה אלא מכניס ידיו מבחוץ, אין תולים בהנחת הדעת, מתוך שהם בורחים ממנו והוא מנוע מלהכנס – וחוששים לאחרים. (שו"ע י).

ואולם אם הכלוב מרווח, והעופות יכולים להשמט פנימה – השאר מותרים. (וכדין 'ספק על ספק לא על'). (עפ"י ראשונים; בהגר"א סקכ"ו; דע"ת סקל"א).

ואפילו נכנס הדורס פנימה, אם המקום מרווח כך שהעופות יכולים להשמט מפניו, אפילו הוא שותק והם מקרקרים – אין חוששים. (פוסקים, שם סעיף ט).

ואולם יש סוברים שאם נמצאו שלשה הרוגים ויותר, יש לחוש לכל השאר אפילו במקום רחב. (ע' חילוקי הדעות בפתחי תשובה סק"ו). ואפילו לשיטות אלו, נראה שזה דוקא כאשר הדורס נכנס פנימה, אבל אם אי אפשר לו לדורס להכנס אלא שמכניס רגלו מבחוץ, גם אם הרג שלשה, אין להחזיק ריעותא בכל השאר, שהרי יכולים להכנס פנימה והצלתם שם בטוחה. (עפ"י חזון איש ו,ד)

ספק נכנס ספק לא נכנס, וכן כשודאי נכנס וספק אם היה זה חתול או כלב – אין חוששים, כמבואר בגמרא.

ואפילו נמצאת צפורן תחובה בגבו של אחד, כל שלא ראינו שנכנס הדורס – מותר. (ט"ז סקכ"א, עפ"י הרשב"א).

וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ו קא) שדן אודות נמיה שראוה יוצאת משטח הלול, ונמצאו כמה עופות הרוגים ופצועים, הלול מחולק לתאים תאים, ואין אפשרות מעבר מתא לתא אלא רק ע"י יציאה מן התא אל החלק הפנימי של הלול, וממנו לשאר התאים. ונמצאו ההרוגים תלויים בצוארם בין הסורגים לחוץ. והורה שם שיש לדון כל תא ותא כמקום נפרד, והרי זה בגדר 'ספק על ספק לא על', ושאר העופות מותרים, אלא שיש לבדקם מבחוץ אם אין בהם רושם דרוסה.

ספק-דרוסה שהוא אסור, והוא מעורב באחרים, ולא נודע הדבר שהוא ספק-דרוסה רק לאחר שנתערב – הבית-יוסף (נז) כתב שיש להתיר התערובת משום ספקא-דרבנן וספק-ספקא.

ואף שאנו מחמירים בזה (ע' בט"ז קי ועוד), מכל מקום בהפסד מרובה וסעודת מצוה כתב הש"ך (קי, בקיצור דיני ס"ס, א) להקל, אלא שהצריך לאכול שנים שנים. ויש חולקים וסוברים שא"צ לאכול שנים שנים (פמ"ג. וע' חזו"א ו,ב).

ואפילו כאשר לא נתערבו באחרים, יש שכתבו שאם לפי שיקול הדעת יש לשפוט שודאי לא נדרסו רובם, יש כאן דין רוב מן התורה. (ע' בשו"ת מהר"ם לובלין קד. ויש שמפקפקים על כך. ואולם הפוסקים צרפו דעה זו להקל – ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ו סו"י קא).

בשו"ת יביע אומר (ח"ח יו"ד ג אותיות א ד ז) פסק אודות נמיה שחדרה ללול שהיו בו עשרות אלפים אפרוחים, והרגה ופצעה רבים מהם, שכל אלו שנשארו בחיים לאחר ימים מועטים – מותרים, שהדעת נותנת (עפ"י מומחים) שלא פגעה ברוב. ויש לצרף שיטות המקלים כשהרג הרבה, ועוד כמה סניפים להקל, ע"ש. אלא שעל צד היותר טוב יש לניידם ע"י נכרי, להתיר מטעם נוסף – 'כל דפריש מרובא פריש'.

מכירת טרפה לנכרי

א. 'וליובנינהו לעובדי כוכבים? אתו לזבנינהו לישראל' – מכאן שאסור למכור לנכרי אפילו ספק-איסור, שמא ימכור לישראל, ואין אומרים ספק-ספקא להתר; שמא לא ימכור לישראל, ואף אם ימכור, שמא הדבר מותר.

והוא הדין בדבר שנחלקו בו דעות הפוסקים, יש אוסרים ויש מכשירים, והרי הוא אסור מן הספק – אסור למכרו לנכרי. מלבד אם יש שם צדדים נוספים להתר, שאף כי לענין אכילה מחמירים לנהוג בה איסור, אפשר להקל במכירה לנכרי. (כן כתב הש"ך (נו סקנ"א) בהסבר דברי תרומת-הדשן והרמ"א שם).

ב. טרפות הניכרות, אפילו רק לאחר הפשט וניתוח – מותר למכרן לנכרי. (עפ"י שאלת יעבץ ח"א עב. מובא בפ"ת נו סקכ"ו).

ואם יש אפשרות שהמכה תתרפא ולא יכירו בה – אסור. (עפ"י דע"ת סקנ"ט; יביע אומר ח"ב יו"ד ג). ויש מי שמתיר (ע' שואל ומשיב – תנינא ח"א פה). אבל אם אין אפשרות שתתרפא מעצמה אלא על ידי פעולת אדם – מותר למכרה לנכרי. (פוסקים שם).

ואסור למכור תרנגולות טרפות, אפילו בטרפה הניכרת, שמא ימכור הנכרי ביציה לישראל. והוא הדין בפרה החולבת – חוששים שמא ימכור חלבה.

טרפה ששחטה – מותר למכרה לנכרי, ואפילו אין הטרפה ניכרת בה. כן העלו האחרונים להלכה. (ע' בשו"ת יביע אומר שם).

ג. נכרי הקונה לצורך עצמו בלבד – מותר למכור לו, שאין חשש שימכור לישראל. (דע"ת סקנ"ה)

'ככתבם וכלשונם'

ראיתי לרשום כאן מה ששמעתי בפירוש מפי קדשו של אדמו"ר (- הגרא"א דסלר) זצ"ל, כשנשאל על אודות דינים אחדים שהטעמים שניתנו להם אינם לפי המציאות שנתגלה במחקר הטבעי בדורות האחרונים, והרי הם עתה בגדר מה שהגמרא שואלת בכמה מקומות 'זהא קחזינן דלאו הכי הוא'. שלש דוגמאות נידונו אז:

א. הא דיש דרוסה לחתול ולא לכלב, שהגמרא מסבירה שזה משום שהחתול מטיל ארס מציפורני ידיו.

ב. הא דאין לשין המצות אלא במים שלנו, והטעם לכמה ראשונים (ע' או"ח תנה בט"ז סק"א), לפי שבלילה החמה מהלכת תחת הארץ ולכן אז המעיינות רותחין (פסחים צד:).

ג. הא דמותר להרוג כינה בשבת משום שהכינה אינה פרה ורבה (שבת קז:).

ואמר אדמו"ר זצ"ל שבאלו ובכיוצא באלו לעולם אין הדין משתנה אף שלכאורה הטעם אינו מובן לנו; אלא יש לאחוז בדין בשתי ידיים בין לחומרא בין לקולא (ודלא כדברי הר"י למפרונטי ז"ל ב'פחד יצחק' ערך צידה אסורה, שרצה להחמיר שלא להרוג כינה בשבת כיון שנתברר בזמנו בלי שום ספק שכינים פרים ורבים ע"י זכר ונקבה ככל שאר בעלי חיים. ע"ש). והטעם, אמר אדמו"ר זצ"ל, כי את ההלכה ידעו חז"ל בקבלה מדורי דורות, וגם ידעו מן הנסיון, למשל,

שדרוסת החתול עלולה יותר למות מאשר דרוסת הכלב, ושהמים הנשאבים מן המעיינות בבוקר חמים יותר. אבל בענין ההסברים הטבעיים, לא ההסבר מחייב את הדין אלא להיפך, הדין מחייב הסבר, והטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם היחידי האפשרי בענין, ואם לפעמים נתנו הסברים שהם לפי ידיעת הטבע שבימיהם, חובה עלינו לחפש הסברים אחרים שבהם יתקיים הדין על מכונו לפי ידיעות הטבע שבימינו.

כך שמעתי מפ"ק זצ"ל; ועל פי יסוד זה ניתן לומר, למשל, שהארס שדברו בו חז"ל הוא חומר מרעיל הצבור בצפורני החתול מרקבון שיירי בשר מטרפיו הקודמים. ויש לציין שצפורני החתול שונות מצפורני כלב, כי צפורני החתול מורכבות משני חלקים וכשהחתול דורס על מנת לטרוף הוא פושט את הצפורן והיא נכנסת אל הבשר בעומק, וכשהוא שולפה, נשאר שם מן החומר המרעיל והוא מטריף. ופרטי הדין מתבארים בזה, דאיתא התם 'אין דרוסה אלא ביד, לאפוקי רגל דלא, אין דרוסה אלא בצפורן, לאפוקי שן דלא, אין דרוסה אלא מדעת...'; ודוקא כשמכה בכעס (רש"י שם נב: ד"ה אבל), וכן 'בהדי דשליף שדי זיהריה'. כל זה מבואר לפי מה שכתבנו. וכן במים שלנו, יש להסביר בקלות למה מים שלנו קרים יותר מאשר המים הנשאבים בבוקר מן המעיין, כי במשך הלילה האויר מתקרר מהר, ולכן המים שבכלים גם כן מתקררים, אבל הקרקע מתקרר לאט מחמת גודל החום שהצטבר בתוכו במשך היום, וממילא בבוקר מי מעיינות ששהו בתוך הקרקע עלולים להיות חמים יותר ממים ששהו בלילה באויר.

בענין הכינה ההסבר קצת יותר קשה, אבל הכלל ידוע שאין ההלכה מתחשבת אלא במה שמורגש לחושים, ולפי זה אולי ניתן לומר שמכיון שביצת הכינה היא קטנה מאד עד שלא היה ניתן לראותה כלל בתקופת מתן תורה, אין ההלכה מתחשבת עמה כלל והכינה נחשבת כמתהווה מן החומר שהיא גדלה בו וניזונית ממנו, ולכן היא נחשבת לבריה פחותה ואין בה דין נטילת נשמה. וכעין זה ניתן להאמר לגבי השרצים הגדלים בפירות, שהביצה שהטילה האם לתוך הפרי, שממנה נתהוו, אינה נראית כלל ונחשבת כאילו אינה במציאות, ולכן השרצים האלה נחשבים בהלכה כאילו נתהוו מן הפרי עצמו שגדלים בתוכו ומותרים באכילה כמו הפרי, כל זמן שלא שרצו על הארץ, שלזה יש ריבוי מיוחד (ספרא סוף שמיני). וכן כל כיוצא בזה.

וגם אם לא נמצא טעם הגון, נאמין באמונה שלמה שהדין דין אמת ואל ה' ניחל שיאיר עינינו למצוא הסבר מתאים' (הרב אריה כרמל – בהערותיו ל'מכתב מאליהו' ח"ד עמ' 355).

ע"ע בהסכמת הגר"א נבצל שליט"א לספר 'השתנות הטבעים בהלכה' אודות הכינים. וראה עוד בספר שיחת-חולין שהרחיב בטיבו של ארס הדורס המוזכר בדרו"ל).

דף נד

'ניקב הלב ולא לבית חללו' – פרש הר"ן, אפילו ניקב נקב מפולש, אם לא ניקב לבית חללו – כשרה. (וכן פסקו הב"ח והש"ך – י"ד מ, א).

ובזה באר מדוע הוצרך התנא לפרש זאת, והלא יש לשמוע מדיוק הרישא, שדוקא לבית חללו טרפה – אלא בא לחדש אפילו בנקב מפולש, כל שאינו לבית חללו – כשרה.

ועל זו הדרך מפרש את כל שאר המנויים במשנה, שיש בהם חידוש שאין לשמעו מן הרישא.